

ПРОПОЗИЦІЇ
до рекомендацій міжнародного круглого столу «Забезпечення якості викладання і навчання
в умовах надзвичайних і кризових ситуацій» – TAM event
(15-16.07.2025 р., онлайн)

У надзвичайних умовах воєнного стану і кризових умов повоєнного відновлення мають бути мобілізовані всі ресурси для подолання викликів, зокрема, щодо якості наукових досліджень і вищої освіти.

За два роки повномасштабної війни загальна кількість молодих вчених зменшилася **на 23,5 %** [Загородній А.Г. Про основні результати діяльності Національної академії наук України у 2023 році та завдання наступного періоду: Звітна доповідь на сесії Загальних зборів НАН України 24 квітня 2024 р. Вісник НАН України. 2024. № 5. С. 10-17. <https://doi.org/10.15407/vism2024.05.010>]. Між тим в аспірантурі за всіма галузями знань навчається понад 45 тис. осіб, а у воєнні роки вступає понад 15 тис. осіб на рік. Це величезний потенціал, який недостатньо використовується з точки зору інноваційності розробок, тому що є суттєвий обмежувальний фактор щодо забезпечення якості вищої освіти, яка має бути спрямована на підвищення конкурентоспроможності держави.

За *Критерієм 10* Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, щодо підготовки докторів філософії [Наказ МОН від 15.05.2024 р. № 686, п. 2] – наукова (освітньо-творча) діяльність аспірантів (ад'юнктів) відповідає напряду досліджень (творчості) наукових (творчих) керівників – виникає суттєве обмеження / звуження щодо затвердження креативних інноваційних тем аспірантських досліджень стартиногового характеру, що надзвичайно важливо для відновлення країни і виходу з кризи.

Заформалізований Критерій 10 є істотним гальмом розвитку інновацій і науки в Україні, тому що бажаючим розробляти нові теми досліджень, особливо міждисциплінарні як пріоритет сучасного розвитку, просто змушені відмовляти у прийомі до аспірантури через відсутність відповідних досліджень у закладах вищої освіти / наукових установах, і таких прикладів немало, отже йде втрата наукового потенціалу. А для тих, хто вступає до аспірантури, теми досліджень значно дублюються в межах напрямів досліджень наукових керівників уже багато років.

Таку надмірну формалізацію акредитації освітньо-наукових (освітньо-творчих) програм третього рівня вищої освіти треба змінювати, вона недоречна та шкідлива в умовах швидких змін і надзвичайних ситуацій. До того ж у теперішній час в Україні працює 6318 докторів наук (https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm), які мають право здійснювати наукове керівництво до 5 здобувачів, але навіть за таких умов їх потенціалу недостатньо для забезпечення підготовки аспірантів. Адже вони не можуть мати стільки публікацій за інноваційними напрямками досліджень під кожного здобувача та й немає потреби щодо такого обмеження, зокрема, тому що відповідно до вимог 8 рівня НРК доктор філософії має досягати високого рівня самостійності та автономії (<https://mon.gov.ua/osvita-2/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy/rivni-natsionalnoi-ramki-kvalifikatsiy>).

Також наукове керівництво здобувачами ступеня доктора філософії (доктора мистецтв) можуть здійснювати кандидати наук (доктори філософії), які можуть додатково стартувати щодо нових тем досліджень разом/одночасно із своїми здобувачами, таким чином спільна інноваційність може підвищуватися.

Наталія ВНУКОВА, д.е.н., проф.,
Заслужений економіст України